

Evaluation of the new criminal policy regarding the reduction of prison sentences approved in 2019 and its effect on the reduction of crime and social health in Islamic societies

ARTICLE INFO

Article Type
Research Article

Authors
Fathullah Alitabar
Hasan Hajitabar
Mehdi Esmaeili

How to cite this article

Fathullah Alitabar, Hasan Hajitabar, Mehdi Esmaeili, Evaluation of the new criminal policy regarding the reduction of prison sentences approved in 2019 and its effect on the reduction of crime and social health in Islamic societies *Life Style Centeredon Health*, 2023:6(4): 832-838.

1. PhD student, Department of Criminal Law and Criminology, Amol International Unit, Ayatollah Amoly University, Amol, Iran.
2. Associate Professor, Department of Law, Qaimshahr Branch, Islamic Azad University, Qaimshahr, Iran (corresponding author).
3. Assistant Professor, Department of Law, Central Tehran Branch, Central Tehran Islamic Azad University, Tehran, Iran.

* Correspondence:
Address:
Phone:
Email: hajitabar@yahoo.com

Article History

Received: 2022/12/02
Accepted: 2023/01/31

ABSTRACT

The criminal law system of Islam and its limits is one of the punishments whose purpose is to create a healthy society through the education of healthy people. The importance of this case and the law of punishment in its own kind is one of the matters that, in the opinion of the Shariah, is worthy of attention and care for the creation and survival of a healthy and morally oriented society, therefore, in line with this matter, the Law on Reducing the Punishment of Taziri Imprisonment on 23 Ardibehesht 99 and It was approved with the main goal of reducing the number of prisoners in the last days of the 10th Parliament. A law that, despite being promulgated and enforced, is receiving a lot of criticism these days. Some critics question the way it was passed and consider it to be devoid of sufficient time for expert work, and others emphasize that this law does not achieve its intended goals. It can be predicted that the criminal courts issuing final verdicts across the country will face a huge number of requests from the convicted regarding the application of this law to them. In this article, we intend to investigate the new legal criminal policy of the legislator from the moral point of view in the holy road and the government system and its effect in reducing the crime rate intended in this law, preventing the occurrence of crime is the most important step that we should take regarding criminal security. If we have any delay and negligence in the field of crime prevention, we will have to face unpleasant consequences. Therefore, what is discussed in the first step is related to the macro policies of the government, which should be fully coordinated and coherent to implement the crime prevention law.

Keywords: Politics - criminal - reduction of imprisonment - punishments - sanctions

ارزیابی سیاست نوین کیفری پیرامون کاهش حبس

مجازات تعزیری مصوب ۹۹ و تاثیر آن بر کاهش جرم

و سلامت اجتماعی در جوامع اسلامی

فتح الله علی تبار

دانشجوی دکتری، گروه حقوق کیفری و جرم شناسی، واحد بین الملل آمل، دانشگاه آیت الله آملی، آمل، ایران.

حسن حاجی تبار *

دانشیار، گروه حقوق، واحد قائمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائمشهر، ایران (نویسنده مسئول)

مهدی اسماعیلی

استادیار، گروه حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی، تهران، ایران.

چکیده

نظام قانون کیفری اسلام و حدود آن، یکی از مجازاتی است که هدف از آن، ایجاد جامعه ای سالم از طریق تربیت افراد سالم است. اهمیت این قضیه و قانون مجازات در نوع خود از اموری است که در نظر شارع برای ایجاد و بقای جامعه ای سالم و اخلاق محور در خور دقت و توجه است، از اینرو در راستای این امر، قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در ۲۳ اردیبهشت ۹۹ و با هدف اصلی کاهش تعداد زندانیان در آخرین روزهای مجلس دهم به تصویب رسید. قانونی که با وجود ابلاغ و اجرایی شدن، این روزها انتقادات زیادی به آن وارد می‌شود. برخی منتقدان نحوه تصویب آن را زیر سؤال می‌برند و آن را عاری از زمان کافی برای کارهای کارشناسی می‌دانند و برخی دیگر تأکید دارند که این قانون به اهداف مورد نظرش نمی‌رسد. می‌توان پیش بینی کرد که محاکم کیفری صادرکننده حکم قطعی در سراسر کشور مواجه با خیل عظیمی از درخواست های محکومان در مورد اعمال این قانون نسبت به خود شوند. در این مقاله برآنیم تا به بررسی سیاست جنایی تقنینی جدید مقنن از نظر اخلاقی در شارع مقدس و نظام حکومتی و تاثیر آن در کاهش نرخ جرایم موردنظر در این قانون بپردازیم، پیشگیری از وقوع جرم مهم ترین گامی است که باید در خصوص امنیت کیفری برداریم. اگر ما در زمینه پیشگیری از جرم هرگونه تأخیر و سهل انگاری داشته باشیم علی القاعده باید با تبعات ناخوشایندی خودمان را مواجه کنیم؛ لذا آنچه در گام اول مطرح است مربوط است به سیاست های کلان حاکمیت که باید به صورت کاملاً هماهنگ و منسجم به دنبال اجرایی کردن قانون پیشگیری از وقوع جرم باشند.

واژگان کلیدی: سیاست - کیفری - کاهش حبس - مجازات - تعزیری

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۱۱

* نویسنده مسئول: hajitabar@yahoo.com

مقدمه

آنچه از مطالعه منابع حقوق کیفری و سخنان فقها در باب علت اخلاقی و شرعی و حکومتی مجازات به دست می آید، این است که کیفر در نظام حقوقی اسلام، برای پاسداری از ارزش های راستین اسلامی و تادیب و تهذیب اخلاقی مجرم و در نهایت ایجاد جامعه سالم از طریق پیشگیری از مفاسد اجتماعی است. بدیم منظور هر یک از مجازات های اسلامی از جهت حفظ حقوق فردی و یا حفظ حقوق عمومی و یا هر دوی آنها قانونگذاری شده است. فقها هدف اصلی کیفر را، پاسداری از نفس، دین، ناموس، عقل و مال ذکر کرده اند. در نظام کیفری اسلام، آیین دادرسی توجه و اهمیت در خوری در باب جنبه های اخلاقی و روانی مجازات کیفری دارد.

پرواضح است که در جوامع مدنی، بدون وضع قانون، نمی‌توان جامعه را مدیریت نمود. هدف قانون گذاران از مجازات مجرم در قوانین کیفری کشورهایی که در آن‌ها آزادی فردی محترم شمرده می‌شود، علاوه بر حفظ منافع اجتماعی؛ اصلاح، تربیت و یا درمان مجرم می‌باشد. بر همین اساس، اکثر کشورهای توسعه یافته هدف کلی از مجازات را متناسب اصلاح، تربیت یا درمان مجرم، پیشگیری عمومی و پیشگیری فردی دانسته اند. نگارنده در این مقاله برآن است تا به پرسش زیر پاسخ دهد: تاثیر سیاست جنایی تقنینی جدید مقنن از نظر اخلاقی در شارع مقدس و نظام حکومتی در کاهش نرخ جرایم موردنظر در این قانون چیست؟

روش شناسی تحقیق حاضر مبتنی بر روش «کیفی» با رویکرد نظریه زمینه‌ای یا «گراند تئوری» است. منظور از گراند تئوری، نظریه برگرفته از داده‌هایی است که در طی فرایند پژوهش به صورت نظام مند گردآوری و تحلیل شده‌اند. هدف نهایی گراند تئوری استخراج نظریه از دل داده‌های گردآوری و تحلیل شده است. برخلاف تحقیقات نظریه آزمایی، تحقیقاتی که مبتنی بر گراند تئوری هستند به جای چارچوب نظری، محقق به تدوین چارچوب مفهومی می‌پردازد و نظریه در اینجا صرفاً به مثابه راهنمای نظری و عمومی تحقیق مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین رویکرد حاکم بر تحقیقات مبتنی بر گراند تئوری، رویکردی استقرائی است و محقق از جزء به کل می‌رسد. تفاوت اساسی گراند تئوری با سایر راهبردهای روش تحقیق کیفی، تأکید قابل توجه این راهبرد بر تکوین نظریه است. به عبارتی دیگر اکثر مفاهیم نه تنها از داده‌ها استخراج می‌شوند، بلکه در جریان تحقیق هم به طور نظام مند در ارتباط با داده‌ها قرار می‌گیرند [۱]

پیشینه

¹ Grounded Theory

(۱۴۰۰)، با محوریت تبیین مقررات تعدد و تکرار جرم در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری ارائه شده است؛ بیان می‌کند که قانون مذکور، قواعد مربوط به تعدد و تکرار جرایم را تغییر داده و امکان تقلیل درجات مجازات‌های حبس را فراهم نموده است. در ادامه نیز به توصیف حداقل و حداکثر مجازات حبس پرداخته است.

در جوامع مدنی، بدون وضع قانون، نمی‌توان جامعه را مدیریت نمود. هدف قانون‌گذاران از مجازات مجرم در قوانین کیفری کشورهایی که در آن‌ها آزادی فردی محترم شمرده می‌شود، علاوه بر حفظ منافع اجتماعی؛ اصلاح، تربیت و یا درمان مجرم می‌باشد. بر همین اساس، اکثر کشورهای توسعه یافته هدف کلی از مجازات را متناسب با موارد زیر پذیرفته‌اند [۳]

اصلاح، تربیت یا درمان مجرم: همانطور که می‌دانیم، انواع جرایم با طرز تفکر، اعتقادات مذهبی، تحولات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، آداب و رسوم، فرهنگ و تمدن و ... متفاوت است. انواع مجازات‌ها نیز تحت تأثیر تفکرات، عادت‌ها، عقیده‌ها و خواسته‌های هر جامعه متفاوت می‌باشد که بر همین اساس در کشورهای توسعه یافته، روش‌های مختلفی برای مجازات مجرم در نظر گرفته شده است. در تمامی موارد هدف نهایی از اجرای مجازات، حبس، اصلاح، تربیت، درمان مجرم، دفاع اجتماعی و عادت دادن وی به زندگی عادی در اجتماع می‌باشد [۴]

پیشگیری عمومی: یکی از راه‌های حفظ آرامش و امنیت در جامعه، تأثیر مجازات مجرم در اشخاصی که آماده ارتکاب جرم بوده و از سرنوشت مجرم پند گرفته باشند. این روش در قرن‌های مختلف مورد استفاده قرار گرفته و برای ایجاد رعب در افکار عمومی حائز اهمیت بوده است که به آن پیشگیری عمومی نیز گفته می‌شود. با این حال، متخصصان حقوق کیفری تشدید مجازات جهت ارعاب دیگران را رد کرده و اعتقاد دارند که اثر ترعیبی مجازات، رابطه مستقیمی با نحوه عملکرد نیروی انتظامی، دستگیری مجرمان و نحوه اجرای مجازات‌ها دارد. به عنوان مثال، مجازات حبس همیشه اثر مثبتی نداشته و ممکن است باعث بدبینی و خشونت شخص نسبت به جامعه شود؛ برای پیشگیری عمومی و همچنین حفظ حقوق معنوی مجرمان، باید دلایل و انگیزه‌های موثر در ارتکاب جرم را از بین برد. در نتیجه هرچه مردم به وظایف اجتماعی خویش آشنا بوده و در ایفای نقش خود در جامعه احساس مسئولیت نمایند، مجازات حبس کاسته می‌شود [۵]

پیشگیری فردی: مجازات مجرم جهت اصلاح و تربیت، باعث ایجاد یک عامل پیشگیری فردی در وی می‌شود. به عبارت دیگر مجرم پس از سپری کردن دوران محکومیت، از ترس مجازات دوباره از ارتکاب به جرم خودداری می‌کند. بر همین اساس هرگاه شخص به دلیل ارتکاب به جرم فوراً مجازات شود، اثر روانی بر او گذاشته و در پیشگیری فردی موثر خواهد بود؛ اما تکرار مجازات ممکن است باعث خو گرفتن وی به مجازات شده و اثر ترعیبی را از بین ببرد. از آنجا که تعدادی از متخصصان حقوق کیفری، اثر ترعیبی مجازات در پیشگیری فردی را تأیید می‌نمایند؛ با این حال، تعداد زندانیانی که روز به روز بر آن‌ها افزوده می‌شود نیز جزو کسانی هستند که تکرار

به دلیل تصویب قانون کاهش حبس مجازات تعزیری در سال ۱۳۹۹، پژوهش‌های زیادی در این زمینه وجود نداشته، با این حال در ۲ سال گذشته مقالات مختلفی در این زمینه ارائه شده و روند رو به رشدی داشته است. مجازات زندانی و مشکلات زندان‌ها در چند دهه گذشته به یکی از موضوعات بحث برانگیز در فضای حقوقی کشور تبدیل شده است؛ جهت گیری قوه قضائیه در مقام اجرای قوانین در چندین سال گذشته در راستای کاهش زندانیان در قالب استفاده گسترده از مرخصی و عفو نشان می‌دهد که قوه قضائیه همواره با استفاده گسترده از مجازات زندان به ویژه در جرائم کم اهمیت مخالف می‌باشد. در دوران جدید، مسئولیت ریاست قوه قضائیه به دوران تحول نامیده شده است و سند تحول قوه قضائیه، کاهش جمعیت کیفری به عنوان یک برنامه راهبردی مورد تأکید است. قانون کاهش مجازات حبس تعزیری با رویکرد حبس‌زدایی و در راستای سیاست‌های کلی نظام به تصویب رسید و متضمن ویژگی‌هایی مانند کاهش مجازات برخی عناوین مجرمانه، تغییر مجازات حبس ابد به عنوان حبس درجه یک، گسترده شدن امکان استفاده از نظام نیمه آزادی و تجهیزات نظارت الکترونیکی، توسعه جرایم قابل گذشت با نگاه بر کنترل دعاوی مطرح در دستگاه قضایی، انعطاف بیشتر در اعمال جهات مخففه، تعدیل جزای نقدی مقرر در قوانین متفرقه بر اساس نرخ تورم، امکان تعلیق مجازات در برخی جرایم مانند جرایم امنیتی، لزوم استدلال و استناد در تعیین حبس بیش از حداقل میزان مقرر در قانون، جرایم علیه عفت عمومی و کلاه برداری، تغییر رویکرد نسبی به تعدد و تکرار جرم، نظام‌مند شدن شروع و معاونت در جرم در تمامی قوانین خاص و امکان استفاده بیشتر از تخفیف مجازات در فرض تکرار جرم است [۲]

در مقاله ارائه شده توسط ابوالحسنی و بهبانی (۱۳۹۹)، که با موضوع بررسی تغییرات مجازات تکمیلی در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹، به چاپ رسیده است، بیان می‌کند که در علم جزاشناسی برای مجازات حبس، آثار زیان‌باری برای مجرم و خانواده وی ذکر شده است؛ با این حال برخی دیگر معتقد هستند که منافع مجازات حبس کمتر از زیان‌ها و هزینه‌های آن می‌باشد که در همین راستا در کشورهای توسعه یافته قانون‌گذار بجای استفاده از مجازات حبس در جرایم غیرسنگین از مجازات‌های کم هزینه و پرفایده مانند اجبار به خدمات اجتماعی رایگان یا محرومیت از حقوق اجتماعی یا پرداخت جزای نقدی استفاده می‌کنند.

خالقی و میرزایی (۱۴۰۰)، در مقاله‌ای تحت عنوان دستاوردها و چالش‌های تعدد و تکرار جرم در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ به نوآوری‌ها و چالش‌های فراروی قانون مذکور پرداختند. برای بررسی با رویکرد کاربردی، از روش توصیفی-تحلیلی استفاده نموده و مهمترین چالش‌های فراروی قانون مذکور را به این صورت معرفی نمودند: تعیین دامنه حداقل مجازات در صورت مختلف ارتکاب جرم، توسعه دامنه مقررات تعدد جرم در جرائم تعزیری با درجه هفت و هشت با وصف حذف قاعده جمع مجازات‌ها و تفکیک جرائم به مختلف و مشابه با وصف عدم تعیین معیار مناسب برای تفکیک جرائم از حیث ماهیت، شکل ارتکاب. در همین راستا مقاله دیگری توسط ناروقه و صادقیان

نوبین کیفری درباره کاهش حبس مجازات تعزیری پرداخته می‌شود؛ به عبارت دیگر ابتدا به نکات قوت و سپس به نقاط ضعف قانون کاهش مجازات حبس تعزیری پرداخته می‌شود و سپس تأثیرات این قانون بر کاهش و یا افزایش جمعیت کیفری ایران بررسی می‌گردد.

مطابق قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، مجازات تمامی اشخاصی که به آنها حبس ابد غیرحدی داده شده است، به مجازات حبس درجه یک تغییر یافته است، به عبارت دیگر، حبس آن‌ها بیش از ۲۵ سال خواهد بود. برای مثال، مجازات حبس ابد مربوط به مواد مخدر که در گذشته وجود داشت، با اعمال این قانون به حبس بیش از ۲۵ سال تغییر می‌یابد. از نکات مهم این قانون می‌توان به اعمال مجازات حبس توسط قضات اشاره کرد که باید حداقل مجازات حبس را برای مجرم ملاک قرار دهند و در صورتی که نیاز به حبس بیش از حداقل را برای مجرم صلاح بدانند باید دلایل افزایش حبس (بیشتر از حداقل مجازات) را در دادنامه قید نمایند و در غیر اینصورت تخلف انتظامی درجه چهار برای مقام قضایی اعمال خواهد شد.

با بررسی نتایج مربوط به اعمال مجازات حبس، می‌توان دریافت که کشورها نمی‌توانند همچنان درهای زندان را به روی مردم (خصوصاً فقرا، مجرمان خرد و جوانان) باز بگذارد. تشدید فقر، هدر رفتن منابع مادی/معنوی جامعه، شکاف طبقاتی، آموزش و تولید جرم و فروپاشی خانواده‌ها از جمله دلایلی بشمار می‌روند که توسعه و گسترش زندان را نامعقول جلوه می‌دهند. به مطالعه و بررسی کیفر/جرم شناسی به این نتیجه می‌توان رسید که کلیه اصلاحات ناشی از جنبش اصلاح نظام زندان‌ها که در دو قرن گذشته انجام شده است، با اینکه باعث بهبود نسبی شرایط فیزیکی زندان شده است، اما نتایج موثر و مثبتی بر بازپذیری اجتماعی مجرمان و پیشگیری از ارتکاب به جرم نداشته است.

مفهوم سیاست کیفری

سیاست کیفری مفهومی تازه از مبارزه با جرم است. مبارزه با جرم قرن‌ها عبارت بود از مجازات جرم و جامعه بیش از این مجازات، وظیفه ای برای خود نمی‌یافت. ولی رفته رفته بر اثر پیشرفت علم و مخصوصاً روان شناسی و جامعه شناسی، رهبران جوامع دریافته‌اند که دولت غیر از مجازات مجرمین، وظایفی دیگر نیز به عهده دارد و جرم نیز پدیده‌ای فردی نیست، عواملی فراوان نیز در ایجاد و ظهور مجرم دخالت دارد که باید با تدابیر علمی و اجتماعی سنجیده مطالعه شده، با آن عوامل مبارزه کرد و این مبارزه حتی اگر با توفیق کامل همراه نباشد باری موجب کاهش میزان جرم می‌شود. اصطلاح سیاست کیفری دارای تعاریف مختلفی می‌باشد که در دو دسته کلی جای می‌گیرند: دسته‌ای شامل مفهوم مضیق سیاست کیفری می‌باشد و از تقدم زمانی برخوردار می‌باشد و دسته‌ای که در برگزیده مفهوم موسعی از سیاست کیفری می‌باشد. سیره دیرینه «جرم انگاری» و برخورد کیفری توسط دولت با مجرمین، برجسته ترین شکل برخورد با مجرم و جرم بوده و هست. به همین علت، نخستین کاربردهای اصطلاح سیاست کیفری در معنایی معادل «حقوق

جرم دارند. در نتیجه نوع مجازات باید با شخصیت مجرم جهت حفظ حقوق معنوی وی منطبق بوده و تا آنجایی که امکان دارد از اجرای مجازات حبس جلوگیری شود» [۶]

شاهدیم که موارد بیان شده به هنگام استفاده از قوانین گاهاً با شکست مواجه شده و هدف گذاری‌ها به سرانجام نرسیده است. در این حالت قانون گذار با توجه به شکست در هدف گذاری، رویکرد خود را تغییر داده و روش خود را اصلاح می‌نماید. مطابق همین مسائل در کشور ما نیز، تأکید جدی بر بازنگری اسناد بالادستی کشورمان مانند قانون اساسی، سند چشم‌انداز و سیاست‌های کلی نظام، در رابطه با سیاست‌های مربوط به مجازات حبس شده است [۷]. در شریعت اسلام نیز مجازات‌ها جایگزین نظام کیفرهای عرفی شدند؛ در نظام جمهوری اسلامی ایران، اولین قانونی که در این زمینه ایجاد شد، مربوط به مجازات اسلامی تصویب شده در تاریخ ۱۳۶۱ بوده است که بر این اساس طبقه‌بندی عرفی مقرر در قانون مجازات عمومی حذف شده و بجای آن مجازات‌ها به دیات، حدود، قصاص و تعزیرات محدود شدند. لایحه تعزیرات تصویب شده در تاریخ ۱۳۶۲ نیز در همین جهت، تعداد زیادی از جرائمی که در قانون مجازات عمومی مشروط به کیفر حبس بود را به شلاق تبدیل کرد. در ادامه گزینه مجازات‌های بازدارنده در قانون مجازات اسلامی تصویب شده در تاریخ ۱۳۷۰، به این تقسیم‌بندی اضافه شد و ابهامات زیادی را ایجاد نمود؛ به نحوی که در عقیده تعدادی، این قانون نوع جدیدی از مجازات‌ها محسوب شده و تعدادی دیگر آن را جزو گروهی از تعزیرات می‌دانستند. بیشتر این قوانین در کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) در تاریخ ۱۳۷۵، ارائه شده و جزء در موارد محدودی بازنگری نشده است (جوانمردی، بیرانوند، ۱۳۹۸). قانون مجازات اسلامی تصویب شده در تاریخ ۱۳۹۲ و اختصاص فصل‌های ۱۵ تا ۱۹ آن به مجازات‌های جایگزین حبس، با در نظر گیری سیاست‌های کلی نظام، در جهت اصلاح، تربیت و یا درمان مجرمان برآمده است [۸].

نهایتاً قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در تاریخ ۱۳۹۹، با هدف کاهش جمعیت زندانیان و صرفه جویی در هزینه‌های بودجه عمومی کشور و طرح تقلیل مجازات حبس در ۱۵ ماده به تصویب رسید. این قانون در تاریخ ۱۳۹۹/۲/۲۳، در مجلس تصویب و در ۱۳۹۹/۳/۷، از سوی شورای نگهبان تأیید و در ۱۳۹۹/۳/۲۶ دستور رییس جمهور ابلاغ شده و نهایتاً در تاریخ ۱۳۹۹/۳/۲۶ روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران منتشر شد. قانون مذکور جهت ساماندهی به وضع زندانیان و محکومین و تغییر در قوانین تصویب گردید [۹]. بی‌شک هر قانون علاوه بر اینکه مزایایی دارد، نکات مهم و یا معایبی دارد که می‌تواند از چشم‌واضع، مغفول بماند و یا اینکه واضح به دلیل اهمیت منافع آن، از معایب و کاستی به وجود آمده، چشم‌پوشی کند. بنابراین در برخی موارد معایبی وجود دارد که نمی‌توان بدان بی‌اهمیت بود و از طرفی به چشم بی‌انصافی نیز نباید فقط معایب را بر شمرد، بلکه بررسی منصفانه یک قانون آن است که مزایای آن بیان شده و سپس معایب آن نیز ذکر گردد، تا در مرحله دیگر با راهکارهای بیان شده نقاط ضعف به حداقل و نقاط قوت به حداکثر خود برسد. در این پژوهش به ارزیابی سیاست

اجراء است. در هر یک از بندهای فوق، فقط مجازات اشد مندرج در دادنامه قابل اجراء است و اگر مجازات اشد به یکی از علل قانونی تقلیل یابد یا تبدیل شود یا به موجبی از قبیل گذشت شاکی خصوصی، نسخ مجازات قانونی یا مرور زمان غیر قابل اجراء گردد، مجازات اشد بعدی اجراء می شود و در این صورت میزان مجازات اجراء شده قبلی در اجرای مجازات اشد بعدی محاسبه می شود. آزادی مشروط، تعلیق اجرای مجازات و عفو در حکم اجراء است. در هر مورد که مجازات قانونی فاقد حداقل یا ثابت باشد، اگر جرائم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد دادگاه می تواند تا یک ششم و اگر بیش از سه جرم باشد تا یک چهارم به اصل آن اضافه کند. در صورتی که در جرائم تعزیری، از رفتار مجرمانه واحد، نتایج مجرمانه متعدد حاصل شود، مرتکب به مجازات جرم اشد محکوم می شود. هرگاه در قانون برای جرمی یکی از مصادیق مجازاتهای مندرج در مواد (۲۳) یا (۲۶) این قانون به عنوان مجازات اصلی مقرر شده باشد، آن مجازات در هر صورت اجراء می شود، حتی اگر مربوط به مجازات غیر اشد باشد. همچنین اگر مجازات اشد وفق ماده (۲۵) این قانون، فاقد آثار تبعی و مجازات خفیفتر دارای آثار تبعی باشد، علاوه بر مجازات اصلی اشد، مجازات تبعی مزبور نیز اجراء می شود.

در تعدد جرم در صورت وجود جهات تخفیف مجازات برای هریک از جرائم، مطابق مواد (۳۷) و (۳۸) این قانون اقدام می شود. در صورتی که مجموع جرائم ارتكابی در قانون عنوان مجرمانه خاصی داشته باشد، مقررات تعدد جرم اعمال نمی شود و مرتکب به مجازات مقرر در قانون محکوم می شود.

با نگاهی به ماده ۱۳۷ ق.م.ا سابق نشان می دهد؛ میزان سختگیری قانونگذار نسبت به تکرار جرم بیشتر بوده و در اصلاحات اخیر از این شدت کاسته شده است. مطابق ماده سابق کسی که سابقه ارتكاب جرم درجه ۱ تا ۶ داشته باشد و از این سابقه مدتی معادل مرور زمان اجراء مطابق ماده ۱۰۷ ق.م.ا و یا اعاده حیثیت مطابق ماده ۲۵ ق.م.ا سپری نشده باشد و دوباره مرتکب جرم درجه ۱ تا ۶ جدید بشود، در اعمال مجازات دارای جرم جدید دادگاه می بایست مجازات وی را تشدید مینمود و میزان این تشدید حداکثر مجازات تا یک و نیم برابر آن بود. اما بعد از اصلاحات، اولاً؛ ارتكاب جرم درجه ۱ تا ۵ را سابقه حساب نموده؛ نه ۱ تا ۶، و ثانیاً؛ دست دادگاه در اعمال تشدید باز است و مجبور به تشدید نسبت به این شکل که به جای اجبار به اعمال حداکثر مجازات برای جرم جدید فقط حداقل مجازات جرم جدید را مشخص کرده است که، میانگین بین حداقل و حداکثر قانونی آن جرم است و برای اعمال مجازات بیشتر از حداکثر، دادگاه اجباری ندارد و اگر قصد تشدید به بیشتر از حداکثر هم داشته باشد؛ فقط تا یک چهارم امکان تشدید دارد؛ نه بیشتر.

ماده (۱۴) ماده (۱۳۹) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۰۲/۰۱ به شرح زیر اصلاح و تبصره آن ابقا می شود: ماده (۱۳۹) تکرار جرایم تعزیری در صورت وجود جهات تخفیف مطابق مواد (۳۷) و (۳۸) این قانون اقدام می شود. ماده (۱۳۹) ق.م.ا سابق برای اعمال

کیفری» یا «سیستم کیفری» که مبتنی بر جرم و مجازات و قانون و قضا می باشد، بوده است؛ البته با لحاظ کردن عقلانیت در آن [۱۰] چالش های قانونی فراروی اعمال قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در این قسمت به بررسی چالش های قانونی فراروی اعمال قانون کاهش مجازات حبس تعزیری پرداخته می شود.

● چالش های قانون ناظر بر حقوق کیفری ماهوی

قانون ماهوی همانطور که از نامش پیداست بیانگر ماهیت، اصل و حقیقت هر چیزی است. قانون ماهوی هم مشابه معنای لغوی خود است و عبارتست از؛ قوانینی که شرایط ایجاد، سقوط و انتقال حق فردی را به تناسب با موضوع خود معین می کند. به عبارتی دیگر قوانینی که مطابق فقه و حقوق اسلامی با اراده قانونگذار برای افراد حقی را به وجود می آورد. برای مثال به موجب قانون مدنی پس از فوت پدر برای فرزندان و همسر نسبت به اموال باقی مانده حق مالکیت به وجود می آورد.

قانون ماهوی گستردگی های زیادی دارد و به عبارتی بسیاری از قوانین تصویبی جنبه ماهوی دارد. قوانینی همچون؛ قانون مدنی، قانون تجارت، قانون مجازات اسلامی و ...

ممکن است؛ این سوال مطرح شود که، مواد ۶۷۷، ۶۸۴، ۶۰۷، ۶۹۷ ق.م.ا.ت در بندهای «ت»، «ث» و «ج» ماده ۱ قانون تقلیل مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹/۲/۲۳ تصریح شده و مجازات های مشخصی برای آنها اعلام شده است از طرفی این جرایم در ماده (۱۱) همین قانون به عنوان جرایم قابل گذشت ذکر شده اند که مطابق تبصره ماده ۱۱ حداقل و حداکثر مجازات آنها به نصف کاهش یافته است و در صورت تعارض این مجازات ها، باید به کدام یک از این مواد عمل نمود؟ به نظر می رسد به لحاظ تصریح بندهای ماده ۱ قانون تقلیل مجازات حبس تعزیری لازم است از اطلاق ماده ۱۱ این قانون صرف نظر نمود و به بندهای ماده ۱ این قانون عمل نماییم.

ماده (۱۲) ماده (۱۳۴) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۰۲/۰۱ به شرح زیر اصلاح و چهار تبصره ذیل آن حذف می شود: ماده ۱۳۴ در تعدد جرائم تعزیری، تعیین و اجرای مجازات به شرح زیر است: هرگاه جرائم ارتكابی مختلف نباشد، فقط یک مجازات تعیین می شود و در این صورت، دادگاه می تواند مطابق ضوابط مقرر در این ماده که برای تعدد جرائم مختلف ذکر شده، مجازات را تشدید کند. در مورد جرائم مختلف، هرگاه جرائم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد، حداقل مجازات هر یک از آن جرائم بیشتر از میانگین حداقل و حداکثر مجازات مقرر قانونی است.

چنانچه جرائم ارتكابی مختلف، بیش از سه جرم باشد، مجازات هریک، حداکثر مجازات قانونی آن جرم است. در این صورت دادگاه می تواند مجازات هر یک را بیشتر از حداکثر مجازات مقرر قانونی تا یک چهارم آن تعیین کند.

در تعدد جرائم درجه هفت و درجه هشت با یکدیگر، حسب مورد مطابق مقررات این ماده اقدام می شود و جمع جرائم درجه هفت و درجه هشت با درجه شش و بالاتر سبب تشدید مجازات جرائم اخیر نمی شود. در جمع این جرائم با جرائم درجه شش و بالاتر، به طور جداگانه برای جرائم درجه هفت و درجه هشت مطابق این ماده تعیین مجازات می شود و در هر صورت مجازات اشد قابل

مواجه کند. قانونگذار در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در راستای سیاست کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها مبادرت به کف‌زدایی جزئی از برخی جرایم و لغو مجازات حبس ابد در جرایم تعزیری کرده است؛ لیکن به نظر نمی‌رسد که این اقدام مقنن تأثیر چندانی در کاهش جمعیت زندان‌ها داشته باشد؛ چرا که تورم قوانین کیفری در کشور ما به اندازه‌ای است که همواره زندان‌ها دارای جمعیت بالایی خواهند بود و کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها ملازمه‌ای با از بین بردن زمینه‌های وقوع جرم و کاهش تورم قوانین کیفری دارد. سیاست حبس زدایی در صورتی که مبتنی بر مبانی علمی و جرم‌شناختی نباشد ممکن است آثار سوئی به دنبال داشته و دفاع جامعه در قبال بزه و بزهکاران را با چالش مواجه کند. تغییر سیاست تقریبی تسامح صفر در قبال مرتکبین جرایم متعدد و کسانی که مرتکب تکرار جرم می‌شوند و حذف مجازات شلاق از بزه‌توین به اشخاص عادی از نکات مثبت قانون کاهش مجازات حبس تعزیری است. به علاوه پیش‌بینی امکان تبدیل مجازات حبس تخفیف یافته به مجازات جایگزین حبس در مورد حبس‌های کوتاه مدت که آثار سوئی بر محکومین به حبس کوتاه مدت بر جای می‌گذارد نیز از نکات مثبت قانون اخیرالتصویب است. پیش‌بینی امکان تعلیق اجرای بخشی از مجازات جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی از نکات بدیع قانون حاضر محسوب می‌شود و حاکی از تغییر دیدگاه مقنن در قبال مرتکبین جرایم امنیتی است. در مجموع و با توجه به ایرادات و اشکالاتی که بر قانون جدیدالتصویب وارد است می‌توان گفت که نقاط ضعف قانون کاهش مجازات حبس تعزیری بیش از نقاط قوت آن است و باید منتظر اصلاحاتی در مفاد این قانون در آینده بود.

نتیجه‌گیری

قانون کاهش مجازات حبس تعزیری از نظر اخلاقی و در نظام حکومتی راهی است به سوی کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها. این قانون در واقع انقلاب تقنینی در حوزه کاهش مجازات حبس ایجاد کرده است. اجرایی شدن این قانون ملازمه با کمتر شدن جمعیت زندانیان دارد. در قانون مجازات اسلامی اخیرالتصویب چنانچه با اجرایی شدن این قانون شخصی مرتکب جرمی شده که مجازات حبس داشته و در این قانون مشمول پرداخت جزای نقدی می‌شود در مورد این فرد همین قانون قابل اجرا خواهد بود و حتی اگر پرونده وی منتهی به صدور حکم قطعی و لازم‌الاجرا هم شده باشد اجرای احکام می‌بایست پرونده را جهت اعمال این قانون برای صدور حکم جدید به دادگاه اعاده نماید مثال بارز این می‌تواند در مورد جرائم اخلاقی چون فحاشی، توهین و افترا باشد که مجازات این جرایم اخلاقی مشمول تخفیف و تبدیل شده است. موضوع دیگری که در این قانون به آن تصریح شده است مربوط به جرایمی است که قبلاً غیرقابل گذشت بوده لکن در حال حاضر قابل گذشت تلقی می‌شوند بدیهی است این‌گونه پرونده‌ها نیز می‌تواند با اعلام گذشت شاکی خصوصی منجر به موقوف شدن اجرا شود.

در قانون جدید مبنای تعیین مجازات حبس حداقل خواهد بود و در واقع می‌توان این را به عنوان اصل قرار داد که اصل بر تعیین مجازات

تخفیف در زمانی که متهم دارای تکرار جرم باشد؛ حدودی در نظر گرفته بود که با اصلاحات جدید دست دادگاه در این مورد هم باز شد و در صورت وجود جهات تخفیف، مطابق مواد ۳۷ و ۳۸ قانون مجازات می‌تواند تخفیفات لازم را اعمال کند و مطابق تبصره، امکان اعمال تخفیف وقتی که متهم دارای ۳ فقره محکومیت قطعی باشد؛ وجود ندارد. ماده ۱۵) متن زیر به ماده (۷۲۸) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۰۲/۰۱ الحاق می‌شود:

عبارت «حداکثر مجازات کمتر از نود و یک روز حبس و یا» از بند (۱) ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب ۱۳۷۳/۱۲/۲۸ و عبارت «یا قانون» از صدر ماده (۱۲۷) این قانون حذف می‌شود و تبصره (۱) ماده (۱) و تبصره (۶) ماده (۵) قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷/۹/۱۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام و مصادیق خاص قانونی که در آنها برای شروع به جرم و معاونت در جرم مشخص تحت همین عناوین مجازات تعیین شده است و ماده (۶۶۶) کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازاتهای بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۰۳/۰۲ و تبصره آن نسخ می‌گردد. علت اینکه عبارت «حداکثر مجازات کمتر از ۹۱ روز حبس و یا» از بند ۱ ماده ۳ قانون وصول برخی از درآمدهای دولت مصوب ۱۳۷۳ حذف شد؛ این است که، همین معنا در ماده ۶ قانون تقلیل مجازات حبس تعزیری، یعنی ماده ۳۷ ق.م.ا اصلاحی بیان شده است و به جای جزای نقدی، مجازات جایگزین در نظر گرفته شده است. علت اینکه عبارت «یا قانون» از صدر ماده ۱۲۷ ق.م.ا حذف می‌شود؛ این است که، مطابق ذیل ماده ۱۵ قانون تقلیل مجازات حبس تعزیری که اصلاح ماده ۷۲۸ قانون مجازات اسلامی است، دیگر مصادیقی برای مجازات معاونت خاص در قوانین وجود ندارد و همه معاونت‌ها مطابق ماده ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی مجازات میشوند.

۳-۲- چالش‌های قانون ناظر بر حقوق کیفری شکلی

قانون شکلی، عبارتست از قواعدی که ناظر به تشریفات، اسناد، دادرسی و اثبات دعوی است. قانون آئین دادرسی کیفری و قانون آئین دادرسی مدنی از جمله قوانین شکلی محسوب می‌شوند. [۱۱] قانون کاهش مجازات حبس تعزیری راهی است به سوی کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها. این قانون در واقع انقلاب تقنینی در حوزه کاهش مجازات حبس ایجاد کرده است. اجرایی شدن این قانون ملازمه با کمتر شدن جمعیت زندانیان دارد. قانون مجازات اسلامی اخیرالتصویب مربوط به سال ۱۳۹۲ می‌باشد. قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب سال ۱۳۹۹ می‌باشد که در واقع مجازاتهای حبس مقرر در قوانین سابق را که مربوط به قانون مجازات بخش تعزیرات و سایر قوانین اخیرالتصویب می‌باشد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به نظر می‌رسد که در روند تصویب این قانون، کار کارشناسی و مطالعاتی لازم صورت نگرفته است و از نظر دستاوردهای حوزه جرم‌شناسی و کیفرشناسی ایرادات متعددی بر این قانون وارد است. الزام قضات به تعیین حداقل مجازات حبس برای مجرمین و تأکید بر تعیین مجازات به بیش از حداقل با ذکر دلیل، با اصل فردی کردن مجازات در تعارض است و مبنای علمی ندارد و از طرفی دفاع جامعه در قبال بزه و بزهکاران را با چالش

7. Mirzaei Yazdi, Zahra, Mousavi, Sidasmal (2019). The effect of the Law on Reduction of Imprisonment approved in 2019 on decriminalization. *Kanon Yar*, 4(16), 255-286.
8. Ahmadzadeh, Rasool and Zahra Meshaihi (2018), "Legal analysis of conditional forgiveness and its effects", *Judiciary Law Journal*. Volume 83, Number 106.
9. Mansouri Nalbandan, Javad (1400), investigation of changes in prison punishment in the Law on Reducing Taziri Prison Punishment approved in 2019, 5th National Conference on Law, Social and Human Sciences, Psychology and Counseling, Shirvan
10. Ahmadzadeh, Rasool and Mojtabi Tom (2019). Considerations about the Law on Reducing Ta'ziri Imprisonment, Second Edition, Tehran: Judiciary Press and Publications Center.

حداقل حبس می باشد. تجدیدنظر در نظام ضمانت اجرای کیفری، با هدف مبارزه با جرم و کنترل مجرمین، ضرورتی است که حتمی به نظر می رسد. در این راهبرد نهادهایی در کمک به حبس زدایی جایگاه ویژه ای دارد. هزینه های روزافزون زندان و آثار زیانبار حبس بر زندانیان و نیز بر خانواده ها و بستگان آنان و بحران ناشی از استفاده از کیفر حبس، فشار ناشی از این مجازات بر منابع، و «کابوس اداری بی رحمانه ای» که این مجازات ایجاد کرده است سیاستگذاران را مجبور ساخته که نقش حبس را دوباره بررسی کرده و راهکارهای جدیدی را کشف کنند. استفاده بیش از حد از مجازات حبس به دلیل تلقی قانونگذار در مطلوبیت این مجازات در تأمین مقصود بازدارندگی و اصلاح، منجر به ایجاد بحران تورم جمعیت کیفری زندانها گردیده که قانونگذار را ناچار به اتخاذ راهبردهایی جهت تحدید حبس زدایی نموده است.

Reference

1. Hosseini, Seyedeh Betoul (1400), a review of qualitative research using the grounded theory method, the 6th National Conference on New Approaches in Education and Research, Mahmoudabad
2. Mossadegh, Mohammad (2019), Commentary on the Law on Reducing Ta'ziri Imprisonment, 4th edition, Tehran: Jangal.
3. Pourkshi, Navid and Pidah, Mehdi (2019), the effect of prison on reforming and rehabilitating criminals and preventing recidivism, the second national conference on law, social and human sciences, psychology and counseling, Shirvan.
4. Shirbandi, Youssef (2019), Correction and Education of Offenders in Iran's Criminal Law, The Fourth International Conference on Legal and Judicial Studies
5. Arshadhi, Homa and Salehi, Seyed Mehdi (1400), the destructive effects of the punishment imposed on the criminal and his dependent family, the 7th International Conference on Legal and Judicial Studies
6. Qudsi, Ebrahim, Qolizadeh, Behrouz, Sheikh Eslami, Atefeh. (1400). Prevention of recidivism by maintaining the human dignity of the criminal by looking at criminological teachings. *Legal Research*, 20(45), 23-54